

Lixtal, let-tal, RR-tal eller hvad?

AF HENRIETTE LANGKJÆR & CHARLOTTE SVENDSTRUP

Hvordan finder man ud af om en tekst er let at læse? Mange ønsker at få oplyst lixtallet på Danskfidusens bøger, men hvad siger lixtallet om tekstens sværhedsgrad, og hvilke måder kan læreren vurdere om en tekst er for svær at læse for en elevgruppe? Artiklen gennemgår de forskellige beregningsmåder.

I den danske folkeskole skal undervisningen tilrette-lægges så den matcher den enkelte elevs kompetencer. Det er meget hurtigt og enkelt at stille som krav og at skrive som indledning til en artikel, men det er svært at praktisere, og det er et evindeligt omdrejningspunkt i den daglige undervisning. Det gælder også når vi fokuserer på læseundervisningen. Hvordan underviser vi i læsning uden tabere?

En del af svaret er at læreren forlader den fælles læse-bog som forudsætter en bestemt progression i læsetil-egnelsen, og at alle elever lærer på samme måde og i samme tempo. Der må i ethvert skoleår være kortere eller længere perioder hvor eleverne læser bøger der svarer til den enkelte elevs læsekompetence. Læsningen kan være individuel eller foregå som makkerarbejde. I den første læseundervisning er makkerlæsningen meget vel-fungerende fordi eleverne kan hjælpe hinanden med at læse bøgerne. De lærer samtidig gået over til at anvende på problemstillinger, diskutere dem med hinanden og dermed at reflektere over det de laver. Og læreren kan koncentrere sig om enkelte makkerpar eller elever som enten har brug for en model eller vejledning.

Kategorisering af teksters sværhedsgrad

Men hvordan finder man ud af hvilke bøger eleverne er i stand til at læse? Indtil for nylig har man i de danske selv-læsningsbøger kun haft et tal at forholde sig til, nemlig *lixtallet* (= læsbarhedsindex). Men da to bøger med samme lixtal kan have meget forskellig sværhedsgrad, var der et behov for at lave en mere nuanceret og differentieret kategorisering af bøgerne til begynderlæsningen. Derfor er flere og flere ligegyldigt gået over til at anvende den anden kategorisering af deres bøger, nemlig *let-tallet* (= læseegnethedsstet). Desuden er der udviklet en ny model, nemlig *RR-tallet*. En model til nivellerung af bøger til undervisning der er inspireret af den nye zealandske metode *Reading Recovery*.

Alle tre metoder er udviklet med det formål at kunne sige noget om bøgeres sværhedsgrad.

I det følgende redegør vi for hvordan disse bog-nivelleringsmetoder udregnes, og hvilke teksttræk de beskriver.

Lixtal

Filosofien bag lixtallet er at en teksts læsbarhed er udtryk for dens sproglige tilgængelighed. Bjørnsson som udviklede lixtallet, mente at en teksts gennemsnitlige menings-længde og procenttallet af lange ord er vigtige faktorer i beregningen af en teksts sværhedsgrad. Bjørnsson opstillede på baggrund heraf en formel som lyder således:

$$\text{Lixtal} = \frac{X}{Y} + \frac{(Z \times 100)}{X}$$

X = antal ord

Y = antal hele sætninger

Z = antal af 7+ ord

Hvis vi beregner lixtallet på *Læsefidusen laver abemad*, en af værktødsbøgerne i *Danskfidusen*, viser det sig at den har et lixtal på 38,9. Iflg. den tabel der er viser hvilke lixtal der er passende til de forskellige klassetrin, er bogen for svær som letlæsningsbog selv fra 7. klasse og opetter.

1.-3. klasse læser lix 3-19

4.- 6. klasse læser lix 19-25

7.-10. klasse læser lix 25-31

Men alle der har stået med *Læsefidusen laver abemad* i hånden, og som har brugt den i begynderundervisningen (eller i specialundervisningen), ved at den er rimelig let, og at langt de fleste elever magter at læse den. Problemet er at lixtallet ikke tager højde for gentagelser af ord. De ni gange ordet "Læsefidusen" forekommer i bogen, tæller som ni lange ord. Men meget hurtigt vil ordet afkodes som et ordbillede og vil derfor ikke være vanskeligt at læse. Ved anvendelse af lixtallet til beregning af en teksts sværhedsgrad kan man heller ikke tage højde for den hjælp en gentagende sætningsstruktur er, ligesom støtte i illustrationer ikke inddrages.

Lixtallet hører hjemme i en læseteoretisk opfattelse hvor afkodningen af ord defineres som den afgørende faktor for læseprocessen. I denne teoriarmen er det åbenlyst at det er lettere at lave en syntese af bogstaverne i et kort ord, end det er ved et længere ord. Men det danske sprog rummer faktisk en række korte ord som er svære at lave en syntese på da de ikke er lydrette. Det kan

være småord som *mig, dig, sig* og andre ikke menings-bærende småord. Her må tekstens kontekst, altså den sammenhæng som ordet optræder i, hjælpe læseren på vej. Til gengæld er der en lang række lange ord fra børnenes dagligdag som de ofte umiddelbart kan læse fordi disse ord har betydning for barnet. Det kan være ord som dinosaur, Læsefidusen og bananer.

Let-tallet

I de senere år er der opstået et behov for at beregne sværhedsgraden på lette tekster der er tilrettelagt ud fra et læsepædagogisk grundlag der bygger på et bredere læsesyn end det ovennævnte. I det bredere læsesyn lægges op til at børnene i begynderundervisningen skal have mulighed for at arbejde med flere læsestrategier, herunder ikke mindst meningsogning. Dette sikres via den tætte billedstøtte, og ved at læseren kan trække på sin viden om sprogets opbygning, fx syntaks, og hertil er en gentagende sætningsstruktur en hjælp. Endelig skal læseteksten lægges op til at læseren kan lære at afkode ordene, dvs. udnytte tekstens visuelle signaler. Disse tre læsestrategier skal fungere samtidig så læseren arbejder på at håndtere flere strategier samtidig.

Lis Pøhler har til denne brug introduceret let-tallet (læseegnethedsstal) herhjemme. Hun skriver d. 7/11 i *Folkeskoler*:

I forbindelse med Læseløftet har vi i Glostrup også udviklet et let-tal (læseegnethedsstal), der kan bruges til at fortælle noget om bogernes sværhedsgrad.

Det er kun anvendeligt i forhold til de letteste bøger. Fra midten af anden klasse vil lixtallet være et bedre egnet redskab.

Men et er tal – noget andet er sprog, begreber, illustrationer og ikke mindst samspillet mellem læser og tekst. Nogle bøger er lettere for eleverne, end tallet viser, andre er sværere.

Let-tallet udregnes på baggrund af fem variable:

1. Antal af ord i bogen: Hvis teksten indeholder over 140 ord, tildeles det højeste point.
2. Antallet af 6+ ord: Alle ord på mere end 6 bogstaver tælles med. Ord med bindestreg tælles som to eller flere ord, fx vil ordet *skarebræt* i *Læsefidusen laver abemad* tælle som to ord, mens *vin-druerne* vil tælle et kort ord, end det er ved et længere ord. Men det danske sprog rummer faktisk en række korte ord med en gang.
3. Antallet af ord i den længste sætning: Hvis bogen

kun består af enkeltord, enkelte vendinger eller lister af ord, tælles antallet af ord i den længste af disse.

4. Syntaktiske træk: Her skelnes der mellem fire forskellige træk: forkortelser, negationer (ikke, ingen, intet), hjælpeverbum og hovedverbum (er, gæet, havde givet, bliver kort) samt ændring af verbets tid i samme sætning ("Jeg kommer nu," råbte pigens.). Hver af disse tæller kun med én gang selv om det findes flere gange i teksten. Der kan altså maksimalt scores fire point inden for dette område.

5. Antallet af sider i bogen.

Inden for de fem faktorer er der lavet en niveau-delning via et pointsystem. Der gives maksimalt 4 point i hver kategori:

1: Antallet af ord
0-50 ord giver 1 point
51-95 ord giver 2 point
96-140 ord giver 3 point
Mere end 140 ord giver 4 point

2: 6+ ord
0-1 ord giver 1 point
2-4 ord giver 2 point
5-7 ord giver 3 point
Mere end 7 ord giver 4 point

3: Længste sætning
0-7 ord giver 1 point
8-10 ord giver 2 point
11-12 ord giver 3 point
Mere end 12 ord giver 4 point

4: Syntaktiske træk
0 forekomster giver 1 point
1 forekomster giver 2 point
2 forekomster giver 3 point
3-4 forekomster giver 4 point

5: Antal sider i bogen
0-8 sider giver 1 point
9-16 sider giver 2 point
17-24 sider giver 3 point
Mere end 24 sider giver 4 point

Bøger til den første læsning er inddelt i 16 forskellige niveauer. Det laveste let-tal en bog kan tildeles, er let-tallet 5, og det højeste let-tal er 20.

De kriterier som både lixtallet og let-tallet arbejder med, er objektive og kan optælles og regnes ud. I let-talsystemet kan læreren imidlertid rykke bogen kategorier op og ned, alt efter hvilke erfaringer elever og lærere gør med bogen. Lis Pøhler anbefaler også at læreren, inden bogen indplaces, vurderer graden af billedstøtte i bogen da megen billedstøtte vil gøre en bog lettere at læse.

Selv om to bøger har samme lixtal, kan de godt have forskellige let-tal fordi let-tallet i en vis grad kompenserer for lixtallets manglende hensyntagen til betydningen af ords gentagelse. Lange ord medregnes som nævnt kun en gang.

Eksemplet fra før, nemlig *Læsefidusen laver abemad* har et let-tal på 11 og er iflg. let-tallet relativt svær. Fem nye bøger om Viktor Vampyr i serien *De små Læsebøger* har til gengæld et let-tal som ligger på mellem 5 og 7.

En årsag til at *Læsefidusen laver abemad* har et højt let-tal, skyldes at let-tallet ikke tager hensyn til gentagelse af sætningsstrukturen. Og selv om det nævnes at den enkelte lærer skal vurdere graden af billedstøtte i bogen, da meget billedstøtte vil gøre en bog lettere at læse, fremgår billedstøtte ikke af selve let-tallet. Derfor kan let-tallet udelukkende give et fingerpeg om en bogs sværhedsgrad. Efter udregningen må læreren selv vurdere om bogen giver meget eller lidt billedstøtte, og om der er mange eller få gentagelser i sætningsstrukturen i teksten.

Billedstøtten er vigtig for begynderlæsningen som i starten af læsetilgængelsen måske overvejende er billedlæser, dvs. forudsiger tekstens handlingsforløb ud fra bogens illustrationer. Eleven kan måske genkende/læse nogle af ordene i teksten, men må i andre tilfælde søge hjælp i illustrationerne.

RR-tallet

En helt ny metode til beregning af letlæsningsbøgeres sværhedsgrad som er udarbejdet af Erik Hakonsson, er RR-tallet. Metoden som er beskrevet i hans bog *En ekstra chance*, opstiller en yderligere nuancering af bogernes sværhedsgrad fordi den indregner de faktorer som let-tallet ikke medregner. Det vil blive for omfattende i denne artikel at skulle uddybe beregningsmodellen, men vi vil blot her nævne hvilke faktorer Hakonsson medregner,

og som gradueres via et pointsystem. Iflg. denne metode bliver bøgerne altså også tildelt en samlet pointsum. RR-tallet arbejder med 8 variable:

1. Antal sider
2. Antal ord
3. Antal 6+ ord
4. Antal ord i længste sætning
5. Billedstøtte (graderet via et pointsystem)
6. Syntaks (graderet via forskellige særtræk)
7. Grammatisk karakter (graderet via vurdering af tale/skriftsprog)
8. Fortællingens konstruktion (graderet via vurdering af hændelsesforløbet)

Denne beregningsmodel er udviklet til et læseprogram der er inspireret af det nye zealandske reading recovery-program som i disse år vinder indpas rundt om i Danmark. I dette program er det lærerens opgave og ansvar at ramme det enkelte barns læseniveau, og det er derfor en stor hjælp for læreren at bøgerne er inddelt i forskellige niveauer.

Der er ingen tvivl om at RR-tallet giver det mest nuancerede billede af en teksts sværhedsgrad, og at det er et godt redskab når man har brug for en meget nøje beskrivelse af en tekst sådan som det er tilfældet i reading recovery-programmet. Men det er også et omfattende arbejde at udregne RR-tal, og det må være op til den enkelte lærer at vurdere om det er nødvendigt at gøre det i en normal læseundervisning.

Nye bøger i Danskfidusen

Men selv om der udvikles nok så mange måder at udregne bogernes sværhedsgrad på, findes der ikke nogen beregning på en bogs æstetiske værdi. For hvad er det der gør at et barn ikke vil af med en bog, men vil blive ved med at læse den igen og igen? Det må jo være bogens indhold, der appellerer til barnet, og illustrationerne der ud over den læsestøttende funktion også skal have en æstetiske værdi.

I denne bogpakke er der fire nye sæt bøger i *Danskfidusen*, og mange af de kriterier der indgår i beregningen af RR-tallet er tænkt med i de fem små bøger om Viktor Vampyr i serien *De små Læsebøger*. Disse bøger er netop lavet så de indgår på de laveste trin af både let-tallet og RR-tallet, men lixtallet vil stadig være højt.